

Πρόσφατες αποφάσεις του Ανωτάτου Δικαστηρίου του Καναδά που αφορούν θεμελιώδη δικαιώματα στην ποινική διαδικασία

ΑΝΤΩΝΗ Δ. ΜΑΓΓΑΝΑ
*Καθηγητή Τομέα Εγκληματολογίας,
Πάντειο Πανεπιστήμιο*

Στη δημοσίευση αυτή παρουσιάζονται ορισμένες αποφάσεις του Καναδικού Ακυρωτικού που αφορούν τα βασικά ατομικά δικαιώματα.

Αναλύονται πρώτα οι αποφάσεις που δικαιώνουν τους εκπροσώπους της κρατικής εξουσίας. Στην πρώτη υπόθεση, το δικαστήριο έκανε δεκτή την παραβίαση του οικιακού ασύλου όταν πρόκειται για άμεση καταδίωξη από την αστυνομία. Στη δεύτερη γίνεται μία ελαστικότερη εφαρμογή της αρχής να υποστεί κάποιος τη δίκη του σε εύλογη προθεσμία όταν πρόκειται για σεξουαλική κακοποίηση ανηλίκου. Στην τρίτη δεν αναγνωρίζεται το δικαίωμα στη συνδρομή δικηγόρου σε κάποιον ο οποίος, θέλοντας να αναγνωρισθεί ως πρόσφυγας, υφίσταται ένα ερωτηματολόγιο ρουτίνας στο αεροδρόμιο.

Ακολουθούν, στη συνέχεια οι αποφάσεις που δικαιώνουν τον κατηγορούμενο πολίτη. Η πρώτη αφορά τον παράνομο χαρακτήρα ενός αλκοοτέστ που έγινε χωρίς τη συναίνεση του ατόμου. Η δεύτερη δικαιώνει τον πολίτη που θέλει να ασκήσει το δικαίωμα μετάδοσης πληροφοριών μέσω της αφισοκόλλησης, θέτοντας ταυτόχρονα, φρένο στην αυθαιρεσία της κρατικής εξουσίας. Τέλος, υπάρχει η περίπτωση της ειδικής μεταχείρισης της ομολογίας ανηλίκου σε μία περίπτωση φόνου και ληστείας.

Με τη δημοσίευση αυτή, ο συγγραφέας θέλησε να δώσει μία γενική εικόνα του πώς λειτουργεί το Καναδικό δίκαιο ένα από τα πιο προηγμένα δίκαια στον τομέα της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Εισαγωγή

I. Αποφάσεις που δικαιώνουν τους εκπροσώπους της κρατικής εξουσίας

- A. Το δικαίωμα παραβίασης του οικιακού ασύλου σε περίπτωση άμεσης καταδίωξης
- B. Το «εύλογο» της προθεσμίας για να υποστεί κάποιος μία δίκη σε περίπτωση σεξουαλικής κακοποίησης ανηλίκου
- Γ. Το δικαίωμα στη συνδρομή δικηγόρου κάποιου που ζητά να κηρυχθεί πρόσφυγας

II. Αποφάσεις που δικαιώνουν τον κατηγορούμενο πολίτη

- A. Η νομιμότητα ενός αλκοοτέστ που αποκτήθηκε χωρίς συναίνεση
- B. Το δικαίωμα αφισοκόλλησης σε δημόσιους χώρους
- Γ. Ειδική αντιμετώπιση της ομολογίας ανηλίκου

Συμπερασματικές σκέψεις

Εισαγωγή

Το 1982, ο *Χάρτης των δικαιωμάτων και ελευθεριών του Καναδά* περιελήφθη στο Σύνταγμα και απέκτησε αυξημένη τυπική ισχύ.¹ Κάθε νομοθεσία, ομοσπονδιακή ή επαρχιακή, που αντιβαίνει στις διατάξεις του Χάρτη κρίνεται αντισυνταγματική.²

Γνωρίζοντας ότι, παραδοσιακά, τα δίκαια αγγλοσαξωνικής προέλευσης δείχνουν ιδιαίτερη ευαισθησία στην προστασία των βασικών δικαιωμάτων του ατόμου, αναμέναμε ότι η τάση αυτή θα τονισθεί περισσότερο με τη θέση σε ισχύ του Χάρτη. Πράγματι τα πρώτα χρόνια της εφαρμογής του και υπό την επίδραση μιας γενικής «ευφορίας» πολλές διατάξεις, τόσο ουσιαστικές όσο και δικονομικές κρίθηκαν αντισυνταγματικές

1. *The Law Society of Upper Canada v. Skapinker*, [1984] 1 R.C.S. 357.

2. G. Gote-Harper, A. Manganas, J. Turgeon, *Droit penal canadien*, 3η έκδ. Μοντρεάλ, Yvon Blais, 1989, σελ. 28-29.

και τα άρθρα του Χάρτη που αφορούσαν τα βασικά δικαιώματα ερμηνεύτηκαν από τα δικαστήρια με τρόπο ευρύ και «γενναιόδωρο», υπέρ του απλού πολίτη περιορίζοντας με τον τρόπο αυτό την κρατική αυθαιρεσία.

Στο κίνημα αυτό σημαντικό ρόλο έπαιξε η επίδραση του αείμνηστου δικαστή του Ανωτάτου Δικαστηρίου Brian Dickson που με την φιλελεύθερη και ουμανιστική φιλοσοφία του σημάδεψε καθοριστικά αυτή την περίοδο.

Συνέπεια μιας τέτοιας στάσης, ήταν ο περιορισμός των «αυθαιρεσιών» της διοίκησης αλλά και μία αναπόφευκτη παρεμπόδιση της άσκησης μιας αποτελεσματικής αντεγκληματικής πολιτικής.

Την περίοδο αυτή ακολούθησε μία άλλη πιο «ρεαλιστική» κατά τη διάρκεια της οποίας τα δικαστήρια, ερμηνεύοντας τα άρθρα του Χάρτη προσπάθησαν και προσπαθούν να τα συμβιβάσουν με το προϋπάρχον δίκαιο. Ο Χάρτης δεν εμφανίζεται πλέον ως κάτι το καινούργιο και το επαναστατικό αλλά ως η συνέχιση μιας πολύ παλαιάς παράδοσης που ξεκινά από τη Magna Carta και το Bill of Rights.

Οι πρόσφατες αποφάσεις του Ανωτάτου Δικαστηρίου που επιλέξαμε για ανάλυση εμφανίζουν αυτή την κατάσταση.

I. Αποφάσεις που δικαιώνουν τους εκπροσώπους της κρατικής εξουσίας

A. Το δικαίωμα παραβίασης του οικιακού ασύλου σε περίπτωση άμεσης καταδίωξης

Στην παρούσα υπόθεση το θέμα αφορούσε την έκταση του δικαιώματος της αστυνομίας για παραβίαση του οικιακού ασύλου μετά από καταδίωξη του κατηγορουμένου.³

Στις 3 και 45' των 3 Δεκεμβρίου 1989 ένας αστυνομικός είδε τον κατηγορούμενο Macsooh να παραβιάζει ένα σήμα «STOP» σε μία διάβαση μιας μικρής πόλης της επαρχίας Alberta του Καναδά. Άρχισε τότε την καταδίωξη αφού άναψε τα φώτα του περιπολικού. Ο κατηγορούμενος επιτάχυνε και παραβίασε άλλα δύο σήματα πριν σταματήσει στο χώρο στάθμευσης ενός κτιρίου όπου τον ακολούθησε ο αστυνομικός, ο οποίος και τον αναγνώρισε, τον είδε να βγαίνει γρήγορα από το αυτοκίνητο και να τρέχει προς την πίσω πόρτα ενός διαμερίσματος. Ο αστυνομικός βγήκε με τη σειρά του από το περιπολικό και άρχισε να φωνάζει: «Doug Macsooh σταμάτα να τρέχεις. Έλα εδώ! Θέλω να σου μιλήσω!».

Ο κατηγορούμενος δεν υπήκουσε αλλά μπήκε στο διαμέρισμα. Ο αστυνομικός τον ακολούθησε, πήγε στην πίσω πόρτα και του φώναξε χωρίς να λάβει απάντηση. Ανέφερε τότε την ιδιότητά του και μη παίρνο-

3. *Macsooh v. R.*, C.S. Can. 26.2.93.

ντας απάντηση μπήκε στο διαμέρισμα. Άκουσε τότε κάποιον να λέει σιγά σε μια διπλανή κάμαρα: «Πες του ότι πέρασα τη νύχτα μαζί σου!». Μια γυναίκα απάντησε: «Όχι Doug!». Ο αστυνομικός μπήκε τότε στην κάμαρα και βρήκε στο κρεβάτι τον κατηγορούμενο με τη δίδα Kimberley Pac. Του ανέφερε τότε ότι είναι υπό κράτηση διότι δεν υπάκουσε στις προσταγές ενός αστυνομικού. Ο κατηγορούμενος αρνήθηκε ν' ακολουθήσει αλλά και να ντυθεί και επακολούθησε συμπλοκή κατά τη διάρκεια της οποίας ο εκπρόσωπος της τάξης παρατήρησε ότι ο κατηγορούμενος παρουσιάζε όλα τα συμπτώματα μέθης.

Στη συνέχεια ο Macsooh συνελήφθη και του απαγγέλθηκε κατηγορία για οδήγηση σε κατάσταση μέθης, άρνηση να υπακούσει και να περάσει το αλκοοτέστ καθώς και για σωματικές βλάβες κατά αστυνομικού.

Στην πρωτοβάθμια δίκη, ο δικαστής θεώρησε ότι η είσοδος του αστυνομικού στο διαμέρισμα ήταν παράνομη διότι η καταδίωξη αφορούσε μία παράβαση της επαρχιακής νομοθεσίας και όχι μία εγκληματική πράξη (*acte criminel*).

Το εφετείο ανέτρεψε την απόφαση αυτή και θεώρησε ότι η σύλληψη ήταν νόμιμη επεκτείνοντας το δικαίωμα παραβίασης του οικιακού ασύλου και σε περιπτώσεις άλλες εκτός των εγκληματικών πράξεων όταν όμως υπήρξε άμεση καταδίωξη.

Το Ανώτατο Δικαστήριο του Καναδά σε απόφαση που συνέταξε ο επικεφαλής δικαστής Lamer επικύρωσε την απόφαση του Εφετείου.

Τα επίμαχα άρθρα του *Χάρτη δικαιωμάτων και Ελευθεριών του Καναδά* είναι τα άρθρα 7 (δικαίωμα στη ζωή, την ελευθερία και την ασφάλεια) και 9 (δικαίωμα έναντι στις αυθαίρετες συλλήψεις).

Κατ' αρχάς έπρεπε να προσδιορισθεί αν η περίπτωση ήταν μία όπου η αστυνομία είχε το δικαίωμα να συλλάβει κάποιον χωρίς ένταλμα. Ο Κώδικας Οδικής Κυκλοφορίας της Alberta⁴ ορίζει στο άρθρο 120.

«Ένας αστυνομικός μπορεί να συλλάβει χωρίς ένταλμα κάποιον για τον οποίο εύλογα πιστεύει ότι παρέβη μία από τις ακόλουθες διατάξεις:

[.....]

β) Το άρθρο 119 που απαιτεί από έναν οδηγό να σταματήσει το όχημά του μετά από αίτηση αστυνομικού οργάνου».

Όσον αφορά την αρχή του απαραβίαστου του οικιακού ασύλου, ο αείμνηστος δικαστής Dickson είχε αναφέρει ότι πάντοτε υπήρχαν ορισμένες εξαιρέσεις όπως στην περίπτωση που πρέπει να γίνει μία σύλληψη.⁵ Βέβαια αυτό δεν μπορεί να συμβεί παρά μόνον αν συντρέχει μία

4. *Highway Traffic Act.*, R.S.A. 1980, Ch. H-7.

5. *Eccles v. Bourque*, [1975] 2 RCS 739.

από τις ακόλουθες προϋποθέσεις: α) όταν υπάρχουν βάσιμοι λόγοι να πιστεύομε ότι εκείνος που ψάχνομε βρίσκεται εκεί και β) όταν έχει γίνει κανονικά προειδοποίηση πριν την είσοδο.

Τα εγκλήματα λαβαίνουν χώρα συχνά κοντά σε κατοικημένες περιοχές. Όταν ένας αστυνομικός είναι μάρτυρας ενός εγκλήματος ή φτάνει επί τόπου λίγο μετά την τέλεσή του, δεν πρέπει να εμποδισθεί από του να συλλάβει τον υπεύθυνο γιατί ο τελευταίος κρύφτηκε σε κάποιο σπίτι ή γειτονικό κτίριο. Η κοινωνία είναι περισσότερο από ποτέ αστικοποιημένη και ανώνυμη. Αν ο αστυνομικός υποχρεωθεί να έχει ένταλμα σύλληψης προτού εισχωρήσει σε μία κατοικία σε περίπτωση καταδίωξης, θα πρέπει πρώτα να ζητήσει το όνομα του παραβάτη από τους γείτονες. Τις περισσότερες φορές το άτομο κάπου θα κρύφθηκε και θα είναι αδύνατον για τους γείτονες να δώσουν τις πληροφορίες. Σε άλλες περιπτώσεις οι γείτονες μπορεί και να μην τον γνωρίζουν. Αλλά ακόμα και αν ο αστυνομικός μάθει το όνομα του υπεύθυνου πρέπει να βρει ένα δικαστή που θα υπογράψει το ένταλμα. Θα χαθεί έτσι πολύτιμος χρόνος και όταν ο αστυνομικός επιστρέψει ίσως το άτομο έχει καταφύγει αλλού.⁶

Οι περιπτώσεις όμως όπου μία τέτοια σύλληψη επιτρέπεται έχουν προσδιορισθεί κατά τρόπο περιοριστικό από τη νομολογία. Μπορεί άραγε η άμεση καταδίωξη από την αστυνομία ν' αποτελέσει μία τέτοια περίπτωση;

Από παλιά ίσχυε στο *Common law* ο κανόνας ότι οι αστυνομικοί μπορούν να μπουν σε ιδιωτικό χώρο για να συλλάβουν κάποιον σε περίπτωση καταδίωξης. Εκείνος που προσπαθεί να ξεφύγει είναι συχνά αντικείμενο ξεχωριστής μεταχείρισης.⁷

Εκτός του ότι η λύση αυτή είναι πιο πρακτική, επί πλέον ο αστυνομικός έχει προσωπική γνώση των γεγονότων που οδήγησαν στην καταδίωξη και τη σύλληψη. Θα ήταν απαράδεκτο για τους εκπροσώπους του νόμου που ετοιμάζονται να προβούν σε μία νόμιμη σύλληψη, να εμποδιστούν από το γεγονός και μόνο ότι ο παραβάτης βρήκε καταφύγιο στο σπίτι του ή στο σπίτι κάποιου τρίτου. Όπως είχε πει ο δικαστής Dickson: «Δεν γνωρίζω κανένα μέρος που να μπορεί να θεωρηθεί καταφύγιο για έναν εγκληματία που προσπαθεί να διαφύγει.»⁸

Η φράση αυτή έχει ιδιαίτερη βαρύτητα σε περίπτωση καταδίωξης διότι ο παραβάτης δεν ενοχλείται τυχαία στην ησυχία του σπιτιού του αλλά κρύφθηκε εκεί με μόνο σκοπό να ξεφύγει τη σύλληψη.

Από πρακτική άποψη, δεν είναι επιθυμητό να ενθαρρύνομε τους παραβάτες να προσπαθήσουν να βρουν καταφύγιο σπίτι τους ή στο σπίτι

6. *R.v.Landry*, [1986] 1 RCS 145.

7. *Ibid.*

8. *Eccles v. Bourque*, υποσ. 5.

κάποιου άλλου. Οι καταδίωξεις αυτές ενέχουν μεγάλους κινδύνους. Στην παρούσα περίπτωση ο κατηγορούμενος με τη φυγή του έθεσε χωρίς λόγο σε κίνδυνο τη ζωή των ατόμων που θα μπορούσαν να βρεθούν στο δρόμο του. Επί πλέον η φυγή δείχνει μία συναίσθηση ενοχής εκ μέρους του ατόμου. Επίσης η αναγνώριση του υπαιτίου μπορεί να καταστεί δύσκολη αν δεν γίνει επ' αυτοφώρω. Τέλος μπορεί να χαθούν σημαντικά αποδεικτικά στοιχεία. Στην περίπτωσή μας, για παράδειγμα μόνο όταν συνελήφθη το άτομο διαπιστώθηκε η μέθη.

Ο δικαστής Lamer καταλήγει λοιπόν στο συμπέρασμα ότι αυτή η εξαίρεση στο απαραβίαστο της κατοικίας βασίζεται στην κοινή λογική η οποία αποδοκιμάζει τη λύση να μπορεί ο ύποπτος να διαφύγει καταφεύγοντας σπίτι του ή στο σπίτι κάποιου άλλου.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η προσπάθεια προσδιορισμού του όρου καταδίωξη. Ο δικαστής πιστεύει ότι δεν γίνεται να την προσδιορίσουμε επακριβώς αλλά πρέπει να οδηγούμαστε από την κοινή λογική. Δέχεται πάντως τον ορισμό που έδωσε ο δικαστής R.Salhan.⁹

«Η ουσία της «καταδίωξης» είναι ότι πρέπει να είναι συνεχής και να διενεργείται με τη δέουσα προσοχή, ώστε η καταδίωξη και η σύλληψη μαζί με την τέλεση του εγκλήματος να μπορούν να θεωρηθούν ότι αποτελούν τμήμα μιας και μόνον επιχείρησης.»

Στην προκειμένη περίπτωση η προσβολή της ιδιωτικής ζωής του κατηγορουμένου ήταν αναμενόμενη. Κατέφυγε στο διαμέρισμα της δίδος Pack γνωρίζοντας ότι τον κυνηγά η αστυνομία και με σκοπό ακριβώς να διαφύγει. Έπρεπε λογικά να περιμένει ότι θα τον ακολουθούσαν. Είναι αυτονόητο ότι κάποιος ο οποίος πηγαίνει σπίτι του ή στο σπίτι κάποιου άλλου για να ξεφύγει από τους αστυνομικούς που τον κυνηγούν για το λόγο ότι, πριν λίγο, τέλεσε ένα αδίκημα για το οποίο μπορεί να συλληφθεί χωρίς ένταλμα δεν μπορεί να περιμένει ότι η ιδιωτική του ζωή θα προστατευθεί.

Σχετικά, τέλος, με το επιχείρημα ότι εδώ επρόκειτο για όχι σοβαρό αδίκημα (παράβαση της επαρχιακής νομοθεσίας) το Δικαστήριο τονίζει ότι στο *common law* αναγνωρίζονταν πάντοτε ένα δικαίωμα εισόδου μετά από καταδίωξη ακόμα και για όχι σοβαρά αδικήματα (*misdemeanors*) υπό τον όρο ότι το αδίκημα έλαβε χώρα παρουσία του αστυνομικού.

Το να περιορισθεί το δικαίωμα της αστυνομίας μόνο στις σοβαρές εγκληματικές πράξεις, θα αποτελούσε, κατά την άποψη του δικαστή Lamer ένα υπερβολικό και αδικαιολόγητο περιορισμό των δικαιωμάτων της αστυνομίας.

9. *Canadian Criminal Procedure*, 5η έκδοση, Toronto, Aurora, Canada Law Book, 1989, σελ. 44.

Πράγματι, τα αγγλοσαξωνικά δίκαια δέχονταν πάντοτε εξαιρέσεις στην αρχή του απαραβίαστου της κατοικίας όταν επρόκειτο για καταδίωξη. Προσωπικά πιστεύουμε ότι αυτό εξηγείται ως εξής: Το τεκμήριο της αθωότητας του κατηγορουμένου και η αρχή ότι ο δικαστής πρέπει να είναι πεπεισμένος πέραν πάσης λογικής αμφιβολίας για να κηρύξει κάποιον ένοχο, καθιστούν το έργο της εισαγγελίας αρκετά δύσκολο όσον αφορά τη συλλογή των απαραίτητων αποδεικτικών στοιχείων. Η περίπτωση του αστυνομικού ο οποίος έχει προσωπική γνώση της τέλεσης ενός αδικήματος εμφανίζεται ως ιδανική περίπτωση για να ανατραπεί το τεκμήριο της αθωότητας. Η πολιτεία δεν ανέχεται ν' αφήσει να χαθεί αυτή η μαρτυρία αφήνοντας τον υπεύθυνο να διαφύγει τη σύλληψη. Και φθάνει μέχρι να δεχθεί παραβίαση του οικιακού ασύλου όταν υπήρξε καταδίωξη του ατόμου.

Εφόσον πρόκειται για μία από τις λίγες περιπτώσεις όπου η απόδειξη μπορεί να είναι τόσο βέβαιη, τα δικαστήρια δεν αφήνουν να χαθεί η ευκαιρία έστω και αν υπάρχει προσβολή ενός τόσο βασικού δικαιώματος όπως εκείνο του οικιακού ασύλου.

B. Το «εύλογο» της προθεσμίας για να υποστεί κάποιος μία δίκη σε περίπτωση σεξουαλικής κακοποίησης ανηλίκου

Στην προκειμένη περίπτωση¹⁰ ο Robert Gallaher κατηγορήθηκε στις 25/4/89 για σεξουαλική επίθεση εναντίον ενός νεαρού κοριτσιού. Παράπεμφθηκε σε δίκη στις 28/1/91 ήτοι 21 μήνες μετά την απαγγελία της κατηγορίας. Η καθυστέρηση αυτή οφειλόταν στην υποβολή διαφόρων ενστάσεων και στο ότι κρίθηκε αναγκαία η διεξαγωγή προανάκρισης. Ο κατηγορούμενος ζήτησε τότε το σταμάτημα των διαδικασιών εις βάρος του στηριζόμενος στην προσβολή του δικαιώματός του για μία δίκη σε «εύλογη» προθεσμία, σύμφωνα με το άρθρο 11 β) του Χάρτη των δικαιωμάτων.

Το πρωτοβάθμιο δικαστήριο τον δικαίωσε. Όμως 16 μήνες αργότερα, ύστερα από έφεση της εισαγγελίας, το εφετείο ακύρωσε την πρωτοβάθμια απόφαση και όρισε όπως συνεχισθεί η διαδικασία. Το ερώτημα που έθεσε στο Ανώτατο Δικαστήριο ο δικηγόρος του κατηγορουμένου ήταν αν το διάστημα πριν την πρώτη δίκη ήταν παράλογο και εν πάσει περιπτώσει σε συνδυασμό με το διάστημα για την έφεση (16 μήνες) αντέβαινε ασφαλώς στο Χάρτη.

Η δικαστής Mc Lachlin για το Ανώτατο Δικαστήριο, τονίζει ότι κατ' αρχάς το διάστημα των 21 μηνών που παρενεβλήθη ανάμεσα στην κατάθεση του κατηγορητηρίου και το σταμάτημα των διαδικασιών επιβάλλει μία

10. *Gallaher v.R.*, C.S.Can. 12/8/93.

περαιτέρω εξέταση του θέματος. Για την καθυστέρηση αυτή δεν ευθύνεται η εισαγγελία. Οφείλεται εν μέρει στις ιδιόζουσες απαιτήσεις αυτής της υπόθεσης, κυρίως όμως στον κατηγορούμενο, ο οποίος αφενός υπέβαλε διάφορες ενστάσεις για να προβεί σε αντεξέταση της μηνύτριας πάνω σε άλλα γεγονότα αφετέρου προσπάθησε να μεταβάλει ουσιαστικά τη δίκη σε προανάκριση. Μπορούμε βέβαια να υποθέσουμε ότι ο κατηγορούμενος υπέστη κάποια βλάβη από το γεγονός ότι υπέφερε από το όνειδος που συνοδεύει τέτοιου είδους κατηγορίες. Δεν πρέπει όμως να παραγνωρισθεί το γεγονός ότι απολύθηκε υπό όρους την ίδια μέρα που του απαγγέλθηκε η κατηγορία. Το διάστημα λοιπόν αυτό δεν κρίθηκε παράλογο διότι αφενός δεν ήταν έξω από κάθε μέτρο και αφετέρου η βλάβη που υπέστη ο κατηγορούμενος δεν ήταν σοβαρή.

Μένει να εξεταστεί το διάστημα των 16 μηνών πριν την εκδίκαση της έφεσης. Κατά τη δικοστή *Mc Lahlín* δεν υπάρχει κανένα στοιχείο που να δείχνει ότι ήταν παράλογο. Η έφεση κατατέθηκε μέσα στις νόμιμες προθεσμίες. Στην συνέχεια η εισαγγελία εξέτασε την υπόθεση για να δει αν έπρεπε να δώσει συνέχεια στην έφεση.

Το ότι υπήρξε σωρεία εφέσεων μετά την απόφαση *Askov*¹¹ (η οποία καθόρισε τα κριτήρια βάσει των οποίων ένα διάστημα θεωρείται παράλογο) είναι βέβαια ένα γεγονός λυπηρό αλλά αναπόφευκτο. Χρειάστηκαν πολλοί μήνες για να συγκεντρωθούν όλα τα απαραίτητα κείμενα και έγγραφα, διάστημα που δεν μπορεί να θεωρηθεί ως υπερβολικά μακρύ.

Άλλη βλάβη για τον κατηγορούμενο δεν υπήρξε πέραν αυτής που απορρέει από το stress που συνοδεύει αυτές τις διαδικασίες. Δεν πρέπει δε να ξεχνάμε ότι ο κατηγορούμενος έμεινε ελεύθερος καθ' όλο αυτό το διάστημα. Το σύνολο λοιπόν των παραπάνω στοιχείων οδηγεί στο συμπέρασμα ότι το διάστημα δεν ήταν παράλογο και επομένως η δίκη έπρεπε να συνεχισθεί.

Προσωπικά πιστεύουμε ότι η απόφαση αυτή είναι φυσική συνέπεια της ευαισθητοποίησης και αυστηρότερης μεταχείρισης που επιδεικνύεται τόσο από το νομοθέτη όσο και από τους δικαστές απέναντι στη σεξουαλική κακοποίηση ανηλίκων. Πιστεύουμε δηλαδή ότι αν επρόκειτο για άλλου είδους κατηγορία, άσχετη προς τη σεξουαλική κακοποίηση ο κατηγορούμενος μπορεί να είχε δικαιωθεί.

Βέβαια, η απόφαση αυτή θίγει άμεσα το πρόβλημα της σύγκρουσης των στόχων μιας αποτελεσματικής αντεγκληματικής πολιτικής με την αρχή της νομιμότητας. Είναι αλήθεια ότι, τα τελευταία χρόνια, μπροστά στην έκταση του φαινομένου της σεξουαλικής κακοποίησης παιδιών αλλά και μπροστά στο ευάλωτο και εύθραυστο αυτών των θυμάτων, κλείνουμε όλοι με επίγνωση τα μάτια στις παρακάμψεις αυτές του δικαίου της

11. *R. v. Askov*, [1990] 2RCS 1199.

απόδειξης. Δεν έχουμε παρά να θυμηθούμε την αποδοχή μαρτυρικών καταθέσεων παιδιών-θύματων που έγιναν πίσω από προστατευτικό παραβάν ή παρουσιάστηκαν μαγνητοσκοπημένες.

Η συνειδητή αυτή επιλογή του νομοθέτη και ορισμένων δικαστών, ίσως προσκρούει στις απόψεις των άκρατων υποστηρικτών μιας ίσης αναγνώρισης των βασικών δικαιωμάτων για όλους τους κατηγορουμένους, όμως είναι συνέπεια της άμεσης και πιεστικής ανάγκης ν' ασχοληθούμε με τα θύματα αυτά που δεν διαθέτουν συχνά ούτε τη φυσική αλλά ούτε και την ψυχική δύναμη ν' αντιμετωπίσουν τους αδίστακτους καταχραστές της σεξουαλικής τους αξιοπρέπειας.

Εξάλλου, ο κίνδυνος υποθετικών καταχρήσεων δεν είναι ρεαλιστικός σε μία κοινωνία που λειτουργεί δημοκρατικά.

Γ. Το δικαίωμα στη συνδρομή δικηγόρου κάποιου που ζητά να κηρυχθεί πρόσφυγας

Στην υπόθεση *Dehghani*¹² επρόκειτο για έναν ιρανό που ήθελε να γίνει δεκτός στον Καναδά ως πολιτικός πρόσφυγας. Τα ερωτήματα ήταν δύο: α) Τελούσε ο ιρανός υπό κράτηση όταν υποβλήθηκε στα ερωτηματολόγια ρουτίνας και β) Είχε το δικαίωμα στη συνδρομή δικηγόρου κατά τη διάρκεια των ερωτηματολογίων (άρθρα 10 και 7 του Χάρτη δικαιωμάτων).

Τα γεγονότα έχουν ως εξής: Ο κατηγορούμενος είναι ιρανός πολίτης. Έφτασε στον Καναδά στις 13 Μαΐου 1989 χωρίς ταξιδιωτικό έγγραφο ή έγγραφα που να αποδεικνύουν την ταυτότητά του και ζήτησε την ιδιότητα του πρόσφυγα σύμφωνα με τις διεθνείς συμβάσεις. Όπως δεν καταλάβαινε τα αγγλικά του πρόσφεραν τις υπηρεσίες ενός μεταφραστή.

Μόλις έφτασε στο διεθνές αεροδρόμιο Pearson του Toronto περίμενε στην ουρά για να περάσει μία πρώτη εξέταση. Από εκεί τον οδήγησαν σ' ένα άλλο μέρος του αεροδρομίου για να υποστεί μία δεύτερη εξέταση από άλλον υπάλληλο. Περίμενε 4 ώρες προτού περάσει από το δεύτερο ερωτηματολόγιο. Σε καμία στιγμή δεν τον πληροφόρησαν ότι είχε δικαίωμα στη συνδρομή δικηγόρου. Ο υπεύθυνος υπάλληλος πήρε πολλές σημειώσεις κατά τη διάρκεια του δεύτερου ερωτηματολογίου και υπέβαλε ερωτήσεις για να δει αν ο *Dehghani* ανήκε στις κατηγορίες προσώπων που δεν είναι δεκτά στον Καναδά και αν εκπλήρωνε τους όρους για να κηρυχθεί πρόσφυγας. Απαντώντας στις ερωτήσεις ο ιρανός παρέλειψε σημαντικά στοιχεία που αφορούσαν την επιθυμία του να γίνει δεκτός ως πρόσφυγας. Συγκεκριμένα όταν του ζήτησαν να δικαιολογήσει την αίτησή του δήλωσε ότι ήθελε να δουλέψει αλλά και να εξασφαλίσει το μέλ-

12. *Dehghani v. Ministere de l' Emploi et de l' Immigration*, C.S.Can. 25/5/93.

λον των παιδιών του που ήθελαν να σπουδάσουν. Αυτή βέβαια η απάντηση υπήρξε μοιραία διότι εμφάνισε τον εαυτό του ως μετανάστη και είναι γνωστό πόσο σχολαστικοί είναι οι Καναδοί στο σημείο αυτό να εμποδίσουν δηλαδή την παράνομη μετανάστευση. Στη συνέχεια προσπάθησε να διορθώσει τα πράγματα ισχυριζόμενος ότι υπήρξε θύμα διωγμών στο Ιράν για τις πεποιθήσεις του και την υποστήριξη του Σάχη. Εξαιτίας αυτού του γεγονότος, η οικογένειά του και ο ίδιος πέρασαν από ανάκριση και αναγκάστηκαν να κρυφτούν, μία δε από τις κόρες του συνελήφθη και εκτελέστηκε.

Στη συνέχεια έφυγε από το Ιράν και πήγε στην Τουρκία όπου είδε και για τελευταία φορά την οικογένειά του. Ο ιρανός, δυστυχώς παρέλειψε ν' αναφέρει τα στοιχεία αυτά στον υπάλληλο κατά τη διάρκεια του δευτέρου ερωτηματολογίου.

Ο υπάλληλος αποφάσισε ότι ο Dehghani δεν μπορούσε να γίνει δεκτός στον Καναδά σύμφωνα με το άρθρο 19 του Νόμου για τη μετανάστευση. Στο τέλος του δευτέρου ερωτηματολογίου, ο ιρανός πληροφορήθηκε ότι είχε δικαίωμα στη συνδρομή δικηγόρου για να παρουσιάσει την αίτησή του. Τότε, έλαβε χώρα μία κανονική ανάκριση σ' ένα δικαστήριο της Επιτροπής Μετανάστευσης, για να διαπιστωθεί αν ο ιρανός πληρούσε το *minimum* των όρων που απαιτούνται για να διεκδικήσει την ιδιότητα του πρόσφυγα και σε καταφατική περίπτωση να ορίσει μία ακρόαση ενώπιον της Επιτροπής Μετανάστευσης. Οι σημειώσεις που είχε πάρει ο υπάλληλος ελήφθησαν υπόψιν και το δικαστήριο θεώρησε ότι ο ιρανός δεν πληρούσε το *minimum* των απαιτήσεων.

Ο Dehghani εφείσβαλε την απόφαση, ισχυριζόμενος ότι τα αποδεικτικά στοιχεία που χρησιμοποιήθηκαν εναντίον του επιτεύχθηκαν παράνομα αφού το δικαίωμά του στη συνδρομή δικηγόρου (άρθ. 10β) του Χάρτη) δεν έγινε σεβαστό. Η έφεση απερρίφθη από το Ομοσπονδιακό Εφετείο και η υπόθεση έφτασε στο Ανώτατο Δικαστήριο του Καναδά.

Το ερώτημα που έπρεπε ν' απαντηθεί ήταν αν η δεύτερη εξέταση ήταν μία επιχείρηση ρουτίνας και συνέχεια του πρώτου ερωτηματολογίου ή επρόκειτο για κάτι πιο καταναγκαστικό όπως μία ανάκριση όπου το άτομο έχει δικαίωμα στη συνδρομή δικηγόρου. Επικουρικά, αν η άρνηση να προσφερθούν οι υπηρεσίες δικηγόρου προσέβαλε το δικαίωμα στη ζωή, ελευθερία και ασφάλεια που προστατεύονται από το άρθρο 7 του Χάρτη.¹³

Στην προκειμένη περίπτωση, έπρεπε να προσδιορισθεί αν το στοιχείο του καταναγκασμού που χρησιμοποιεί το κράτος για τους μετανάστες και πρόσφυγες στα σημεία εισόδου στοιχειοθετεί μία «κράτηση» με την έννοια του άρθρου 10 β) του Χάρτη.

13. *R.v. Therens*, [1985] 1 RCS 613. *R.v. Kwok*, (1986)31 C.C.C. (3d) 196.

Το Ανώτατο Δικαστήριο, για ν' απαντήσει στο ερώτημα αυτό, στηρίχθηκε σε μία ενδιαφέρουσα υπόθεση¹⁴ όπου ο δικαστής Dickson είχε δώσει τα κριτήρια που προσδιορίζουν την κατάσταση ενός ατόμου που βρίσκεται υπό κράτηση. Στην υπόθεση αυτή η κατηγορούμενη κατά την είσοδό της στον Καναδά πέρασε από τον συνήθη έλεγχο του Τελωνείου. Ο υπάλληλος την έστειλε να περάσει μία δεύτερη εξέταση επειδή του φάνηκε εκνευρισμένη. Η υπεύθυνη για την εξέταση αυτή ζήτησε από τον επικεφαλής την άδεια να την ψάξει θεωρώντας την ύποπτη. Μετά από μία κανονική έρευνα με το σώμα γυμνό βρήκαν χασίς κολλημένο πάνω στην κατηγορούμενη με κολλητική ταινία.

Ο δικαστής Dickson ανέφερε ότι υπάρχουν τριών ειδών έρευνες στα σύνορα οι οποίες έχουν διαφορετικές συνέπειες από συνταγματική άποψη.¹⁵ Κατά πρώτον υπάρχει το ερωτηματολόγιο ρουτίνας που υφίσταται κάθε ταξιδιώτης στα σημεία εισόδου στη χώρα και το οποίο μπορεί να συνοδεύεται σε ορισμένες περιπτώσεις από μία έρευνα των αποσκευών ή ακόμη από μία σωματική έρευνα με απλή επαφή των εξωτερικών ενδυμάτων. Δεν υπάρχει τίποτε το προσβλητικό να είναι κανείς ένας από τους χιλιάδες ταξιδιώτες που υφίστανται αυτούς τους ελέγχους και δεν τίθεται στη συγκεκριμένη περίπτωση κανένα πρόβλημα συνταγματικού χαρακτήρα. Θα ήταν παράλογο να δεχτούμε ότι ένα πρόσωπο σε μία τέτοια κατάσταση βρίσκεται υπό «κράτηση» και πρέπει να το πληροφορήσομε για το δικαίωμά του να έχει δικηγόρο.

Ο δεύτερος τύπος έρευνας που γίνεται στα σύνορα είναι με το σώμα γυμνό και διενεργείται σ' ένα κλειστό δωμάτιο μετά από μία δεύτερη εξέταση και με την άδεια ενός προϊσταμένου του Τελωνείου.

Ο τρίτος τύπος έρευνας αποτελεί και τη μεγαλύτερη προσβολή της προσωπικότητας και τον αποκαλούμε «έρευνα των σωματικών κοιλοτήτων». Γι' αυτού του είδους τον έλεγχο, οι τελωνειακοί υπάλληλοι καταφεύγουν συχνά σε γιατρούς σε ακτίνες Χ, σε εμετικά και άλλα μέσα που αποτελούν μία πολύ σοβαρή προσβολή.¹⁶

Ο δικαστής Dickson είχε υπογραμμίσει ότι κάθε τύπος ελέγχου έθετε και διαφορετικά προβλήματα συνταγματικού χαρακτήρα. Όσο μεγαλύτερη είναι η προσβολή της προσωπικότητας τόσο μεγαλύτερη καθίσταται η ανάγκη αιτιολόγησής της και τόσο μεγαλύτερη πρέπει να είναι η συνταγματική προστασία που παρέχεται.

Από τη στιγμή που το άτομο αναγκάζεται να υποστεί ορισμένους ελέγχους και δεν έχει πλέον την ελευθερία των κινήσεών του, μπορούμε

14. *R. v. Simmons* [1988]2 RCS 495.

15. *Ibid.*

16. *Ibid.*

να πούμε ότι τελεί υπό κράτηση και πρέπει να το πληροφορήσουμε για τη δυνατότητα να έχει δικηγόρο.¹⁷

Στην περίπτωση που μας απασχολεί, ο δικαστής Iacobucci πιστεύει ότι το ερωτηματολόγιο το οποίο υπέστη ο Ιρανός αντιστοιχεί στις περιπτώσεις της πρώτης κατηγορίας. Η εξέταση ενός ιδιώτη από ένα κρατικό υπάλληλο δεν συνεπάγεται πάντοτε μία «κράτηση» υπό τη συνταγματική έννοια του όρου.

«Οι άνθρωποι ασφαλώς δεν αναμένουν ότι θα περάσουν τα σύνορα χωρίς την πιθανότητα ελέγχου. Είναι γενικά αποδεκτό ότι τα κυρίαρχα κράτη διατηρούν το δικαίωμα να ελέγχουν τα πρόσωπα και τα αντικείμενα που εισέρχονται στην επικράτεια. Ένα τέτοιο δικαίωμα είναι απαραίτητο για το γενικότερο καλό του έθνους.»¹⁸

Οι ίδιες αρχές μπορούν να εφαρμοστούν και στα πλαίσια της μετανάστευσης. Το ερωτηματολόγιο, στην προκειμένη περίπτωση, έγινε απλά για να δουν πώς έπρεπε να χειριστούν την αίτηση αποδοχής και για να προσδιορίσουν τη διαδικασία που έπρεπε ν' ακολουθήσουν. Επρόκειτο για ένα ερωτηματολόγιο ρουτίνας το οποίο δεν επιφέρει καμία ατιμία. Δεν υπάρχει τίποτα το ατιμωτικό όταν περνάς από ένα δεύτερο ερωτηματολόγιο. Για παράδειγμα, οι Καναδοί που δεν έχουν τα έγγραφα που να αποδεικνύουν την υπηκοότητά τους πρέπει να περάσουν από μία τέτοια εξέταση. Το ίδιο ισχύει και για τους επισκέπτες όπως εκείνους που έρχονται για ιατρικούς λόγους, για σπουδές και εκείνους που επιθυμούν να παραμείνουν για διάστημα πέραν των 6 μηνών.

Το ότι το δεύτερο ερωτηματολόγιο έγινε σε ξεχωριστό χώρο δεν αλλάζει το χαρακτήρα του. Εξακολουθεί ν' αποτελεί τη συνέχεια ή τη συμπλήρωση του πρώτου.

Το ερωτηματολόγιο του Ιρανού είχε λοιπόν χαρακτήρα ρουτίνας και αναφερόταν αποκλειστικά στους λόγους για τους οποίους ήθελε να εισέλθει στον Καναδά. Το ότι υπάρχει πιθανότης ποινικών κυρώσεων σε περίπτωση άρνησης ν' απαντήσει δεν σημαίνει ότι το άτομο είναι υπό κράτηση. Απλά οι διατάξεις αυτές αποτελούν ένα όπλο στα χέρια των υπαλλήλων που πρέπει να σιγουρευτούν ότι τα ερωτηματολόγια δεν αντιμετωπίζονται με ελαφρότητα και πρέπει να φέρουν κάποιο αποτέλεσμα.

Άν όμως το άρθρο 10 του Χάρτη (δικαίωμα στη συνδρομή δικηγόρου) δεν μπορεί να εφαρμοσθεί ευθέως μήπως αυτό θα μπορούσε να γίνει διά μέσου του άρθρου 7 (δικαίωμα στη ζωή, ελευθερία και ασφάλεια); Τα δικαστήρια ερμηνεύοντας ειδικά αυτό το άρθρο, έθεσαν κάποιο φραγμό σε ορισμένες παράλογες «αξιώσεις». Θεώρησαν δηλαδή ότι δεν προσφέ-

17. *R.v. Jacoy*, [1988]2 R.C.S. 548.

18. *R.v. Simmons*, *supra*, υποσ. 14.

ρει [στον κατηγορούμενο] παρά το δικαίωμα για μία «δίκαιη» δίκη και όχι για να εξασφαλίσει τις πιο επωφελείς διαδικασίες που μπορεί κανείς να φανταστεί.¹⁹ Οι αρχές της ουσιαστικής δικαιοσύνης δεν απαιτούν να έχει το άτομο δικηγόρο στο στάδιο της αναγνώρισής του ως πρόσφυγα που προηγείται της ανάκρισης ή της κύριας διαδικασίας.

Τέλος, αν επιτρέπαμε τη συνδρομή δικηγόρου στο στάδιο αυτό θα δημιουργούσαμε *de facto* μία άλλη μίνι-ανάκριση πριν εκείνη που προβλέπει ο Νόμος, με κίνδυνο να επαναληφθεί δύο φορές η ίδια διαδικασία.

Ο δικαστής Iacobucci καταλήγει λοιπόν στο συμπέρασμα ότι οι αρχές της ουσιαστικής δικαιοσύνης δεν περιλαμβάνουν το δικαίωμα για συνδρομή δικηγόρου όταν πρόκειται απλά να συλλεγούν πληροφορίες ρουτίνας.

Προσωπικά πιστεύουμε ότι η απόφαση αυτή πηγάζει μάλλον από λόγους «πολιτικής» και όχι από μία προσπάθεια ορθής ερμηνείας του δικαίου. Το δικαίωμα στο δικηγόρο και η παρουσία δικηγόρου ήταν απόλυτα απαραίτητα για τον αιτούντα τουλάχιστον κατά τη διάρκεια του δεύτερου ερωτηματολογίου. Σημαντικά στοιχεία που ανέφερε (π.χ. ότι πήγαινε στον Καναδά για να βρει δουλειά, καθώς και για το μέλλον των παιδιών του) ελήφθησαν υπόψη στη συνέχεια από το δικαστήριο και εθεωρήθηκαν ως επιβαρυντικά για την περίπτωση. Αντίθετα, στοιχεία που ήταν πολύ ευνοϊκά γι' αυτόν και έπρεπε να είχαν αναφερθεί το ενωρίτερο (π.χ. ότι κατεδιώκετο από το καθεστώς, ότι η κόρη του είχε εκτελεσθεί) παραλήφθησαν. Αν είχε δικηγόρο, ασφαλώς θα του είχε υποδείξει από την εμπειρία και τις γνώσεις του, να μην αναφέρει τα πρώτα και να τονίσει τα δεύτερα. Στην υποθετική αυτή περίπτωση πιστεύουμε ότι η μεταχείρισή του μπορεί να ήταν τελείως διαφορετική.

Οι λόγοι που, κατά την άποψή μας οδήγησαν στην απόφαση αυτή είναι καθαρά «πρακτικοί» και «πολιτικοί». Μπροστά στο κύμα παράνομης μετανάστευσης και αιτήσεων για την προσφυγική ιδιότητα, ο Καναδάς προσπαθεί να βρει τρόπους να ανακόψει αυτό το κίνημα. Αν παρείχε τη δυνατότητα δικηγόρου από το στάδιο του δεύτερου (ή και του πρώτου) ερωτηματολογίου τότε θα υπήρχε μία σημαντικότερη επιβάρυνση του κρατικού προϋπολογισμού και αυτό σε περίοδο δραστηκών περικοπών.

Όμως αν, πραγματικά, η δικαιοσύνη στοχεύει πάνω απ' όλα στην εξεύρεση της ουσιαστικής αλήθειας τότε η παρουσία δικηγόρου δίπλα στον Dehghani ήταν απόλυτα αναγκαία για την επιδίωξη αυτού του υπέρτατου στόχου.

II. Αποφάσεις που δικαιώνουν τον κατηγορούμενο πολίτη

A. Η νομιμότητα ενός αλκοοτέστ που αποκτήθηκε χωρίς συναίνεση

Η επίμαχη ερώτηση για το Ανώτατο Δικαστήριο, στην προκειμένη περίπτωση ήταν να καθορισθεί αν ο πρωτοβάθμιος δικαστής αποφάσισε σωστά ότι τα αποτελέσματα ενός αλκοοτέστ που βασίστηκε σε εξέταση αίματος χωρίς τη συγκατάθεση του κατηγορουμένου Dersch μπορούσαν να γίνουν δεκτά στη δίκη.²⁰

Τα γεγονότα εμφανίζονται ως εξής: Στις 7 οκτωβρίου 1987 στις 7:30' έγινε ένα τροχαίο ατύχημα κοντά στην πόλη Duncan στη Βρετ. Κολομβία. Το αυτοκίνητο του κατηγορουμένου διέσχισε τη διαχωριστική μεσαία λωρίδα και συγκρούστηκε κατά μέτωπο με ένα άλλο αυτοκίνητο, ο οδηγός του οποίου σκοτώθηκε. Τρία άλλα άτομα μεταξύ των οποίων και ο κατηγορούμενος τραυματίστηκαν.

Ένας αστυνομικός παρών στον τόπο του ατυχήματος διέγνωσε μία οσμή αλκοόλ από το στόμα του κατηγορουμένου και παρατήρησε ότι τα μάτια του ήταν απλανή και αιματώδη. Ο κατηγορούμενος, ο οποίος έχανε τις αισθήσεις του ορισμένες στιγμές, οδηγήθηκε με συνοδεία στο περιφερειακό Νοσοκομείο του Duncan.

Στις 8 και 40' ο γιατρός Gilbert εξέτασε για πρώτη φορά τον κατηγορούμενο. Προσπάθησε να του πάρει ενδοφλέβια αίμα αλλά εκείνος αντιστάθηκε και αρνήθηκε κατηγορηματικά. Τότε ο Dr. Gilbert ζήτησε τη συνδρομή του χειρουργού Dr. Leckie. Όταν ο χειρουργός εξέτασε τον κατηγορούμενο αυτός ήταν αναισθητός. Λίγο μετά τις 9 ο Dr. Leckie κατάφερε να πάρει αίμα με μια σύριγγα. Η αιμοληψία έγινε για λόγους ιατρικούς. Όμως μία από τις αμπούλες χρησιμοποιήθηκε για να γίνει ένα αλκοοτέστ. Οι δύο γιατροί κατέθεσαν ότι η αιμοληψία ήταν απαραίτητη για να διευκρινισθεί αν τα συμπτώματα που παρουσίαζε ο κατηγορούμενος οφείλονταν στην κατανάλωση αλκοόλ ή σε ένα σοβαρό τραυματισμό του κρανίου.

Στις 9 και 25, ο αστυνομικός που είχε συνοδεύσει τον κατηγορούμενο στο Νοσοκομείο του ζήτησε να δώσει ένα δείγμα αίματος πράγμα το οποίο αρνήθηκε. Είκοσι λεπτά αργότερα ο Dr. Gilbert ρώτησε τον Dersch αν μπορούσε να πάρει αίμα. Εκείνος δεν δέχθηκε παρά μόνον όταν έμαθε ότι ο αστυνομικός είχε φύγει από το νοσοκομείο και όταν πήρε τη βεβαίωση ότι το δείγμα θα εχρησιμοποιείτο μόνον για ιατρικούς λόγους. Το δεύτερο δείγμα δεν χρησιμοποιήθηκε για αλκοοτέστ.

20. Dersch v.R., C.S.Can., 21/10/93.

Στις 30 οκτωβρίου 1987, απαντώντας σε μία γραπτή αίτηση της αστυνομίας, ο Dr. Gilbert συνέταξε μία ιατρική έκθεση μέσα στην οποία ανακοίνωνε τα αποτελέσματα του αλκοοτέστ που έγινε με βάση το πρώτο δείγμα και τη διάγνωση ότι ο κατηγορούμενος βρισκόταν σε κατάσταση προχωρημένης μέθης όταν πέρασε από τα επείγοντα περιστατικά του νοσοκομείου.

Στις 27 Νοεμβρίου, ένα ένταλμα έρευνας εξεδόθη σχετικά με το δείγμα αίματος που πήρε ο Dr. Leckie. Οι γιατροί ανακοίνωσαν τα αποτελέσματα στην αστυνομία χωρίς τη συναίνεση του κατηγορουμένου. Στη δίκη κατέθεσαν ότι αγνοούσαν ότι δεν έπρεπε να τα ανακοινώσουν εφόσον δεν υπήρχε συναίνεση. Σύμφωνα με την κατάθεσή τους το ποσοστό αλκοόλ στο αίμα του κατηγορουμένου κατά την ώρα του ατυχήματος ήταν μεταξύ 178 και 198 mg ποσοστό που ξεπερνούσε κατά πολύ το επιτρεπόμενο όριο.

Ο Dersch έπρεπε ν' απαντήσει στις ακόλουθες κατηγορίες: α) Πρόκληση θανάτου και σωματικών βλαβών από εγκληματική αμέλεια και β) οδήγηση σε κατάσταση μέθης που προκάλεσε το θάνατο και σωματικές βλάβες.

Στην πρωτοβάθμια δίκη και κατά τη διάρκεια ενός *voir-dire* (δίκη στο εσωτερικό της κύριας δίκης) ο δικαστής αποφάσισε ότι τα αποτελέσματα του αλκοοτέστ μπορούσαν να γίνουν δεκτά ως αποδεικτικά στοιχεία. Ο κατηγορούμενος προσέβαλε την απόφαση με έφεση αλλά το Εφετείο την απέρριψε. Στη συνέχεια, το Ανώτατο Δικαστήριο του Καναδά δίκαιωσε τον Dersch αθώνοντας τον για την οδήγηση σε κατάσταση μέθης και ορίζοντας καινούργια δίκη για την εγκληματική αμέλεια.

Ο κατηγορούμενος στηρίχθηκε στο άρθρο 8 του Χάρτη των δικαιωμάτων το οποίο ορίζει:

«Καθένας έχει δικαίωμα προστασίας απέναντι στις αυθαίρετες έρευνες και κατασχέσεις».

Μεταβιβάζοντας τις ιατρικές πληροφορίες στην αστυνομία, ο Dr. Gilbert παραβίασε το καθήκον που είχε σύμφωνα με το *Common law* απέναντι στον κατηγορούμενο, να διαφυλάξει δηλαδή τον εμπιστευτικό χαρακτήρα αυτών των πληροφοριών.²¹ Ο κατηγορούμενος ανέμενε εύλογα ότι το δικαίωμά του στην «ιδιωτική ζωή» θα γίνει σεβαστό όταν ο γιατρός ανακοίνωσε αυτές τις πληροφορίες. Ο τρόπος με τον οποίο έλαβε γνώση αυτών των στοιχείων η αστυνομία αποτελεί, κατά το δικαστήριο, μία έρευνα αυθαίρετη σύμφωνα με το άρθρο 8 του Χάρτη, εφόσον κανένα ένταλμα δεν είχε εκδοθεί για να επιτρέψει την έρευνα²² και επί

21. *Mc Inerney v. Mac Donald*, [1992] 2RCS 138.

22. *R.v.Dyment*, [1988] 2RCS 417.

πλέον δεν επρόκειτο για κατάσταση ανάγκης όπου το αποδεικτικό μέσο κινδύνευε να καταστραφεί αν περιμέναμε την έκδοση εντάλματος.

Έστω και αν η αστυνομία δεν προσέβαλε ευθέως τα δικαιώματα που προστατεύει ο *Χάρτης των δικαιωμάτων και ελευθεριών*, εκμεταλλεύτηκαν εν τούτοις την όχι κανονική ενέργεια των γιατρών και έκαμαν την αιμοληψία παρά τη θέληση του κατηγορουμένου. Δεδομένου ότι είναι εξαιρετικά σημαντικό να παρεμποδισθεί η ελεύθερη ανταλλαγή πληροφοριών ανάμεσα στο νοσηλευτικό προσωπικό και την αστυνομία, ο δικαστής πιστεύει ότι το αποδεικτικό στοιχείο δεν πρέπει να γίνει δεκτό. Μη υπάρχοντος πλέον του στοιχείου αυτού η κατηγορία του ότι προκάλεσε το θάνατο και σωματικές κακώσεις οδηγώντας μεθυσμένος καταρρίπτεται. Παραμένουν όμως άλλα στοιχεία που μπορεί να οδηγήσουν σε καταδίκη για εγκληματική αμέλεια. Για το λόγο αυτό ορίζεται νέα δίκη μόνο για την περίπτωση της πρόκλησης θανάτου και σωματικών βλαβών από εγκληματική αμέλεια.

Η δικαστής L' Heuroux - Dube η οποία συμφωνεί ως προς το αποτέλεσμα με ξεχωριστή απόφαση, προχωρεί ακόμη περισσότερο από το δικαστή Major. Στηριζόμενη στα κριτήρια που το Ανώτατο Δικαστήριο είχε προτείνει σε προηγούμενη απόφαση,²³ εξετάζει, κατ' αρχάς, αν η χρησιμοποίηση του αποδεικτικού μέσου θα μπορούσε να επηρεάσει το «δικαιο» χαρακτήρα της δίκης. Πιστεύει πώς όχι αφού και εν απουσία του τέστ οι αστυνομικοί διέθεταν αρκετά ενοχοποιητικά στοιχεία για να επιτύχουν την έκδοση ενός εντάλματος έρευνας. Όπως όμως είχε αναφέρει παλαιότερα ο δικαστής La Forest:²⁴ «Η εμπιστοσύνη του κοινού απέναντι στην παροχή ιατρικών υπηρεσιών θα υφίστατο ένα ισχυρό πλήγμα αν επιτρέπαμε την ελεύθερη και ανεπίσημη κυκλοφορία πληροφοριών και ιδίως σωματικών δειγμάτων από τα νοσοκομεία προς την αστυνομία.»

Η δικαστής L' Heuroux-Dube πιστεύει ότι η προσβολή του Χάρτη είναι πολύ σοβαρή. Υπήρξε προσβολή του δικαιώματος του κατηγορουμένου να ελέγχει τη λειτουργία του ίδιου του του σώματος και, κατά συνέπεια της δυνατότητας να συνδιαλέγεται με εμπιστοσύνη και αυθορμητισμό με τους γιατρούς. Μία τέτοια κατάσταση δεν μπορεί ν' αντιμετωπισθεί με ελαφρότητα, ανεξάρτητα αν όλα έγιναν καλόπιστα.

Η σημασία του να διαφυλαχθεί ο εμπιστευτικός χαρακτήρας των σχέσεων γιατρού - ασθενή ανέκαθεν αποτελούσε έναν αντικειμενικό στόχο ο οποίος μάλιστα έχει περιληφθεί στον Καναδικό Κώδικα Ιατρικής Δεοντολογίας. Ειδικά σήμερα στη μοντέρνα κοινωνία, όπου κυριαρχεί η πληροφορική και μπορούμε να γνωρίζουμε τις μικρότερες λεπτομέρειες για το άτομο χάρις στην πρόοδο της ηλεκτρονικής επιστήμης, υπάρχει ακόμη

23 *R.v. Collins*, [1987] 1RCS 265.

24 *R.v. Dymont*, [1988] 2 RCS 417.

μεγαλύτερη ανάγκη να εξασφαλισθεί ότι οι πληροφορίες αυτές θα παραμείνουν εμπιστευτικές. Η αποδοχή του αλκοοτέστ στη συγκεκριμένη περίπτωση θα μπορούσε να έχει δρακόντειες συνέπειες στις αυθόρμητες συζητήσεις ασθενών - γιατρών. Η εισαγγελία ισχυρίζεται ότι ο αποκλεισμός αυτού του στοιχείου θα αποτελούσε προσβολή για την ορθή απονομή της δικαιοσύνης λόγω της σοβαρότητας και της συχνότητας των αδικημάτων αυτού του είδους.

Η δικαστής αν και δέχεται ότι το αδίκημα είναι πολύ σοβαρό, πιστεύει ότι η προσβολή των δικαιωμάτων είναι τόσο έντονη ώστε να υπερισχύει στην προκειμένη περίπτωση η προστασία τους. Εξάλλου, αφενός η αστυνομία όφειλε να προσφύγει στα νόμιμα μέσα που διέθετε για να εξασφαλίσει τις απαιτούμενες αποδείξεις και αφ' ετέρου ο αποκλεισμός αυτού του στοιχείου δεν εξαφανίζει τις άλλες αποδείξεις που υπάρχουν εις βάρος του κατηγορουμένου.

Η απόφαση αυτή μας δημιούργησε τις ακόλουθες σκέψεις: Η συμπεριφορά του κατηγορουμένου είναι ασφαλώς, κατακριτέα. Η οδήγηση σε κατάσταση προχωρημένης μέθης μπορεί να έχει καταστροφικές συνέπειες όπως στη συγκεκριμένη περίπτωση όπου ένα αθώο θύμα σκοτώθηκε και τρεις ταυματίστηκαν. Λαμβανομένου υπόψιν ότι τέτοια συμβάντα βρίσκονται σε έξαρση, το Κράτος εμφανίζεται απόλυτα δικαιολογημένο να προσπαθεί να πατάξει και να καταστείλει το φαινόμενο. Για το σκοπό αυτό καταφεύγει στη χρήση προηγμένων τεχνολογικών μέσων (radar, αλκοοτέστ) στοχεύοντας να επιτύχει μία ευκολότερη στοιχειοθέτηση του αδικήματος και, κατά συνέπεια, μία ευκολότερη απόδειξη της ενοχής.

Στα τεχνικά αυτά μέσα περιλαμβάνεται το αλκοοτέστ, το οποίο αποτέλεσε, τα τελευταία χρόνια αντικείμενο έντονης αντιπαράθεσης μεταξύ δικηγόρων υπεράσπισης και εισαγγελίας. Εννοείται ότι το αλκοοτέστ και τα αποτελέσματά του πρέπει να χρησιμοποιούνται μέσα στα πλαίσια της νομιμότητας.

Όσον αφορά την αστυνομία, είναι κατανοητό ότι επιζητά το καλύτερο αποδεικτικό μέσο με τον ευκολότερο τρόπο και το λιγότερο κόστος. Ο κατηγορούμενος από την άλλη πλευρά έχει, συνταγματικά, δικαίωμα προστασίας απέναντι στις αυθαίρετες έρευνες.

Πώς θάπρεπε να λυθεί στη συγκεκριμένη περίπτωση η σύγκρουση ανάμεσα στις δύο θέσεις της αστυνομίας και του κατηγορουμένου;

Προσωπικά πιστεύουμε ότι η αστυνομία μπορούσε να κάμει τη δουλειά της σεβόμενη τη νομιμότητα και όχι προσπαθώντας να την παρακάμψει με τη συνδρομή των γιατρών. Αιτία αυτής της κατάστασης μπορεί να είναι η επίδειξη «υπερβάλλοντος ζήλου» από μέρους των γιατρών και της αστυνομίας. Μπορεί να είναι ακόμη η επιλογή της ευκολότερης λύσης για την απόκτηση του αποδεικτικού μέσου από πλευράς αστυνομίας. Και στη μία, και στην άλλη περίπτωση το στοιχείο που επιτεύχθηκε παρακάμπτοντας τη νομιμότητα έπρεπε ν' απορριφθεί, και σωστά απερρίφθη,

από το Ανώτατο Δικαστήριο. Πρέπει να γίνει συνείδηση για ορισμένους αστυνομικούς ότι η συλλογή αποδεικτικών στοιχείων δέον να γίνεται μέσα στα πλαίσια της νομιμότητας.

Β. Το δικαίωμα αφισκόλλησης σε δημόσιους χώρους

Στην περίπτωση αυτή²⁵ έπρεπε να διερευνηθεί η συνταγματικότητα ενός δημοτικού διατάγματος που απαγόρευε οποιαδήποτε αφισκόλληση σε δημόσια ιδιοκτησία. Έπρεπε δηλαδή να διευκρινισθεί αν αυτή η απόλυτη απαγόρευση αποτελούσε μία προσβολή του δικαιώματος στην ελευθερία της έκφρασης (άρθρο 2β) του Χάρτη των δικαιωμάτων και σε καταφατική περίπτωση, αν ο περιορισμός αυτός δικαιολογείται σε μία ελεύθερη και δημοκρατική κοινωνία (άρθρο 1 του Χάρτη).

Τα γεγονότα έχουν ως εξής: Ο κατηγορούμενος Ramsden με σκοπό να αναγγείλει τις παραστάσεις της ορχήστρας του, τοποθέτησε αφίσσες σε στύλους ηλεκτρικού κατά παράβαση του διατάγματος 3270 της πόλης Peterborough. Απαντώντας στις δύο κατηγορίες που απαγγέθηκαν εναντίον του, ο Ramsden δεν αρνήθηκε τα γεγονότα, αλλά υποστήριξε ότι το διάταγμα ήταν αντισυνταγματικό.

Μετά την πρωτοβάθμια καταδίκη του τα δύο μέρη δέχθηκαν, ενώπιον του Εφετείου, ότι η αφισκόλληση στους στύλους του δημοσίου μπορεί πράγματι ν' αποτελέσει κίνδυνο για τους εργάτες που θάπρεπε να τον ανέβουν, για την κυκλοφορία αν οι αφίσσες είναι στραμμένες προς τους οδηγούς, να ρυπάνει το χώρο και ν' αποτελέσει ένα οπτικό αντιαισθητικό ερέθισμα.

Το Εφετείο δέχθηκε ότι το διάταγμα προσέβαλε το δικαίωμα στην ελευθερία της έκφρασης. Ξεκινώντας από μία ανάλυση της σχετικής νομοθεσίας, βλέπομε ότι το 1982 η εφαρμογή της επεκτάθηκε «σε οποιαδήποτε δημόσια ιδιοκτησία.» Αυτή η επέκταση της απαγόρευσης και ο απόλυτος χαρακτήρας της, την έκαναν τρωτή από πλευράς συνταγματικότητας. Όπως ο δικαστής Kveener τόνισε:²⁶

«Αν πρέπει να επιλέξομε ανάμεσα στον απόλυτο περιορισμό αυτού του βασικού δικαιώματος (της ελευθερίας της έκφρασης) και την παρουσία κάποιων σκουπιδιών, ασφαλώς οφείλομε να ανεχθούμε την παρουσία τους. Τα πράγματα θα ήταν διαφορετικά αν το διάταγμα όριζε ότι η αφισκόλληση επιτρέπεται μόνο σε ορισμένους χώρους.»

Η υπόθεση έφθασε στο Ανώτατο Δικαστήριο. Ο δικαστής Iacobucci αναρωτιέται, κατ' αρχάς, αν η αφισκόλληση αποτελεί μία μορφή «έκφρασης» με την έννοια του άρθρου 2β) του Χάρτη.

25. *The corporation of the city of Peterborough v. Kenneth Ramsden*, C.S.Can., 2/9/93.

26. *The corporation*, (1991) 5 O.R. (3d) 284.

Το κριτήριο είναι αν η δραστηριότητα (η αφισκοκόλληση) μεταδίδει ή προσπαθεί να μεταδώσει ένα μήνυμα με κάποια σημασία. Στην προκειμένη περίπτωση, οι αφίσσες στόχευαν να πληροφορήσουν το κοινό για το προσεχές μουσικό θέαμα. Επομένως μετεβίβαζαν κάποιο μήνυμα. Ιστορικά, η αφισκοκόλληση αποτέλεσε ένα μέσο επικοινωνίας αποτελεσματικό και σχετικά φθινό. Οι αφίσσες χρησιμοποιούνται εδώ και αιώνες για να μεταφέρουν πληροφορίες πολιτικής, μορφωτικής ή κοινωνικής φύσεως. Ανεξάρτητα αν αποτελούν διαφήμιση, πολιτικό λόγο ή καλλιτεχνική έκφραση, είναι φανερό ότι μεταφέρουν ένα μήνυμα με σημασία.

Άραγε όμως η αφισκοκόλληση σε δημόσια ιδιοκτησία καλύπτεται από το άρθρο 2β) του Χάρτη; Η δικαστής L' Heureux - Dube σε μία άλλη υπόθεση²⁷ είχε τονίσει ότι για τους ανθρώπους που δεν διαθέτουν τους οικονομικούς πόρους η χρησιμοποίηση της δημόσιας ιδιοκτησίας μπορεί να είναι το μόνο μέσον για να εκφράσουν την άποψή τους. Αν τα άτομα έπρεπε να έχουν την άδεια των αρχών για να μοιράσουν φυλλάδια ή να εκφράσουν με διαφορετικό τρόπο τις απόψεις τους σε μία δημόσια ιδιοκτησία τότε θα είχαν πολύ λίγες ευκαιρίες για να εξασκήσουν το δικαίωμα της ελευθερίας της έκφρασης. Μόνο αυτοί που έχουν τα μέσα και που διαθέτουν ακίνητη περιουσία ή που μπορούν να προσεγγίσουν τα media θα μπορούσαν να εξασκήσουν το δικαίωμα. Αυτό θα αντέβαινε σαφώς προς τις βασικές αρχές του Χάρτη των δικαιωμάτων, δηλαδή την ελεύθερη ανταλλαγή των ιδεών, την ανοιχτή συζήτηση των δημοσίων υποθέσεων, την αποτελεσματική λειτουργία των δημοκρατικών θεσμών και την έρευνα για την εξεύρεση της αλήθειας. Όλοι αυτοί οι στόχοι θα εμποδίζονταν αν, για πρακτικούς λόγους, μόνο μερικοί προνομιούχοι διέθεταν τη δυνατότητα να επικοινωνήσουν με το κοινό. Αναγνωρίζει πάντως ότι μπορεί, μερικές φορές, να υπάρχουν περιορισμοί, προσδιορίζοντας τα κριτήρια που πρέπει να χρησιμοποιηθούν για να καθοριστεί αν η δημόσια ιδιοκτησία αποτελεί «βήμα» για το κοινό.

Στην ίδια υπόθεση, ο επικεφαλής του Ανωτάτου Δικαστηρίου, δικαστής Antonio Lamer είχε αναφέρει ότι το άτομο δεν είναι ελεύθερο να εκφραστεί σε μία δημόσια ιδιοκτησία παρά στις περιπτώσεις που ο τρόπος έκφρασης που χρησιμοποιεί είναι συμβατός με τη λειτουργία ή τον κύριο προορισμό του χώρου.

Πρέπει δηλαδή να αναρωτηθούμε αν η αφισκοκόλληση σε στύλους του δημοσίου είναι συμβατή με τη χρήση των στύλων για τη μετάδοση ηλεκτρικού ρεύματος. Ο δικαστής Iacobucci πιστεύει ότι, γενικά, μία αφίσσα δεν εμποδίζει τη χρησιμοποίηση του στύλου. Δεν στερείται το κοινό από τη δυνατότητα χρήσης.

27. *Committee for the Commonwealth of Canada v. Canada*, [1991] 1 R.C.S. 139.

Εξάλλου η αφισκοκόλληση σε δημόσια περιουσία (όπως οι στύλοι), αυξάνει τις δυνατότητες μετάδοσης αυτών των μηνυμάτων και ευνοεί τη λήψη αποφάσεων κοινωνικού και πολιτικού ενδιαφέροντος.

Με την ανακάλυψη της τυπογραφίας οι αφίσσες έγιναν ένα αποτελεσματικό και φθηνό μέσο επικοινωνίας. Χρησιμοποιήθηκαν από τις κυβερνήσεις για τη γνωστοποίηση κοινοποιήσεων στον τομέα της υγείας, της μετανάστευσης, των εκλογικών καταλόγων, της επιστράτευσης κ.λ.π. Χρησιμοποιήθηκαν από τα πολιτικά κόμματα, τους ιδιωτικούς και φιλανθρωπικούς οργανισμούς καθώς και από ιδιώτες. Μάλιστα στις κοινωνίες όπου η κυβέρνηση λογοκρίνει τις ιδέες της αντιπολίτευσης, οι αφίσσες αποτελούν το μόνο μέσο για να μπορέσει η αντιπολίτευση να γνωστοποιήσει τις απόψεις της σε ένα μεγάλο αριθμό προσώπων.²⁸

Όπως χαρακτηριστικά ανέφερε ένας ιστορικός τέχνης:²⁹ «Οι στύλοι του δημοσίου έγιναν ο κατ' εξοχήν τόπος αφισκοκόλλησης από τότε που εγκαταστάθηκε το τηλεφωνικό δίκτυο. Οι αφίσσες υπήρξαν πάντα το μέσο μεταβίβασης των επαναστατικών και όχι πολύ δημοφιλών ιδεών. Τις ονόμασαν μάλιστα «βιβλιοθήκες των φτωχών».

Τέλος έστω και αν το επίδικο διάταγμα δεν στοχεύει να περιορίσει την ελευθερία έκφρασης αλλά να προστατεύσει το κοινό από σκουπίδια, αντιαισθητικά θεάματα και κυκλοφοριακούς κινδύνους, η εφαρμογή του στην πράξη έχει ως αποτέλεσμα αυτόν τον περιορισμό αφού υπάρχει απόλυτη απαγόρευση αφισκοκόλλησης σε δημόσια ιδιοκτησία.

Το διάταγμα δεν μπορεί να διασωθεί ούτε από την εφαρμογή του άρθρου 1 του Χάρτη (περιορισμός που δικαιολογείται σε μία ελεύθερη και δημοκρατική κοινωνία) εφόσον πρόκειται για μια απόλυτη απαγόρευση. Τα πράγματα θα ήταν διαφορετικά αν το διάταγμα όριζε ορισμένους χώρους για την αφισκοκόλληση, ορισμένο μέγεθος αφισσών ή το χρόνο που θα μπορούσαν να μείνουν εκτεθειμένες. Εξάλλου με τον τρόπο αυτό θα επιτυγχάνονταν και οι διάφοροι στόχοι που επεδίωκε ο δήμος.

Ο δικαστής Iacobucci καταλήγει στο συμπέρασμα ότι αν και οι αντικειμενικοί στόχοι του νομοθέτη είναι σημαντικοί, δεν δικαιολογούν μία πλήρη άρνηση μιας τόσο σημαντικής μορφής έκφρασης από ιστορική και πολιτική άποψη.

Προσωπικά πιστεύουμε ότι, στην περίπτωση μας επρόκειτο για έναν απλό πολίτη ο οποίος ήθελε να διαφημίσει το μουσικό θέαμα που οργάνωσε. Δεν επρόκειτο για κάποια οργανωμένη μεγάλη επιχείρηση η οποία, εν πάσει περιπτώσει χρησιμοποιεί επαγγελματίες του χώρου για να κάμει τη διαφήμισή της κατά τρόπο, συνήθως νόμιμο. Είναι οι πολίτες που δεν

28. *Re Forget*, (1990) 74 DLR (4th) 547.

29. *R. Stacey in Fink v. Saskatoon (City of)* (1986) 7 CHRR D/3431.

έχουν τα μέσα οι οποίοι καταφεύγουν σ' αυτού του είδους τις διαφημίσεις.

Νόμοι όπως αυτό το δημοτικό διάταγμα είναι, κατά τη γνώμη μας, αυταρχικοί ανεξάρτητα από τους «επαινετικούς» στόχους να κρατήσουν την πόλη καθαρή από τέτοιου είδους ρύπανση. Η απόλυτη απαγόρευση που προβλέπει αυτό το διάταγμα θυμίζει μάλλον «αυταρχικό» πρότυπο αντεγκληματικής πολιτικής.³⁰ Ο κίνδυνος εδώ δεν είναι να γεμίσει η πόλη με χαρτιά αλλά να εμποδισθούν τελείως οι άνθρωποι από το να επικοινωνούν μεταξύ τους με τον πιο απλό τρόπο, μία αφίσσα.

Το Ανώτατο Δικαστήριο ερμήνευσε το νόμο υπέρ του απλού πολίτη. Ιδιαίτερα στον Καναδά όπου η αφισσορύπανση δεν αποτελεί ένα σοβαρό πρόβλημα υπάρχει η τάση να ευνοείται μία πολυφωνία όσον αφορά τις μεθόδους επικοινωνίας. Πρωτοβουλίες όπως αυτές του Ramsden πρέπει να ενθαρρύνονται. Ασφαλώς, δέον να υπάρχει μία ρύθμιση της αφισσοκόλλησης. Όμως, το να υπάρχει απόλυτη απαγόρευση δεν είναι αποδεκτό.

Το δικαστήριο καταδίκασε επίσης την τάση ορισμένων δήμων και κοινοτήτων (προσφιλή στη βορειοαμερικανική ήπειρο) να δημιουργήσουν ένα μικρό «κράτος εν κράτει», απομονωμένο από τις «λαϊκές» συνοικίες όπου θα υπάρχει παντού τάξη, ασφάλεια και καθαριότητα. Η ελευθερία της έκφρασης, θεωρήθηκε εδώ ότι υπερισχύει αυτών των αντικειμενικών στόχων.

Γ. Ειδική αντιμετώπιση της ομολογίας ανηλίκου

Το ερώτημα εδώ αφορούσε τη νομιμότητα μιας ομολογίας ανηλίκου όταν έχει προηγηθεί μία άλλη που κρίθηκε απαράδεκτη.³¹

Ο κατηγορούμενος E.T. ένας νέος ινδιάνος 16 χρόνων κρίθηκε ένοχος από το δικαστήριο ανηλίκων για φόνο 2ου βαθμού ενός οδηγού ταξί. Ο ανήλικος ζούσε με μία θεία του, την C.T., 62 χρόνων η οποία ανήκε στη φυλή Tsawoui και είχε πάει στο σχολείο για δύο χρόνια συνολικά. Τρία άλλα πρόσωπα, δύο ανήλικοι και ένας ενήλικος 23 χρόνων βρέθηκαν αναμεμιγμένοι σ' αυτή τη δολοφονία. Οι τρεις ανήλικοι κατηγορήθηκαν για φόνο 1ου βαθμού.³² Η εισαγγελία υποστήριξε ότι ο θάνατος του οδηγού ήταν η κατάληξη ενός σχεδίου που είχε στόχο την κλοπή. Μετά από ένσταση της υπεράσπισης, με βάση την παντελή έλλειψη αποδεικτικών στοιχείων (non-lieu) σχετικά με τη σοβαρή αυτή κατηγορία, ο δικα-

30. Βλ. Mireille Delmas - Marty, *Πρότυπα και Τάσεις αντεγκληματικής πολιτικής*, Αθήνα Νομική Βιβλιοθήκη, 1990.

31. E.T. v.R., C.S.Can. 16/12/93.

32. Ο ενήλικος δικάσθηκε και κρίθηκε ένοχος ακούσιας υπαίτιας ανθρωποκτονίας.

στής ανηλίκων βρήκε τους δύο από τους τρεις νέους, ένοχους ανθρωποκτονίας 2ου βαθμού και τον τρίτο υπαίτιας ακούσιας ανθρωποκτονίας.

Στη δίκη του Ε.Τ., η εισαγγελία ζήτησε να γίνουν δεκτές οι δύο δηλώσεις που είχε κάνει ο κατηγορούμενος στην αστυνομία μετά την ανθρωποκτονία. Ο πρωτοβάθμιος δικαστής δεν δέχτηκε την πρώτη που έγινε την ημέρα της σύλληψης, δέχθηκε όμως τη δεύτερη η οποία ενοχοποιούσε το νεαρό.

Το ιστορικό της υπόθεσης, που παρουσιάζει ενδιαφέρον έχει ως εξής: Στις 12 οκτωβρίου 1983, ημέρα του φόνου ο Ε.Τ. συνελήφθη σπίτι του αφού προηγουμένως τον πληροφόρησαν για τα δικαιώματά του και κατάσχεσαν τα ενδύματά του. Ο νέος ζήτησε να τον συνοδεύσει στο Τμήμα η θεία του C.T. που την θεωρούσε σαν μητέρα του. Μέσα στο περιπολικό, η C.T. άρχισε να ψάχνει την τσάντα της για να βρει την κάρτα του δικηγόρου της. Οι αστυνομικοί την πληροφόρησαν ότι θ' ασχοληθούν με όλ' αυτά στο Τμήμα. Μόλις έφθασαν όμως, ο Ε.Τ. και η θεία του οδηγήθηκαν κατ' ευθείαν στην αίθουσα ανακρίσεων και ο αστυνόμος Logan άρχισε να παίρνει την κατάθεση του Ε.Τ. που διήρκεσε 4 1/2 ώρες. Προηγήθηκε ένας διάλογος για να υπογράψει ο Ε.Τ. την απαραίτητη «δήλωση ενώπιον προσώπου που εκπροσωπεί την εξουσία».³³ Ο υπεύθυνος υπάλληλος τον πληροφόρησε για τα βασικά του δικαιώματα, όπως το δικαίωμα στη σιωπή και το δικαίωμα για δικηγόρο. Ο αστυνομικός Logan χρησιμοποίησε γλώσσα απλή που θα μπορούσε ν' αντιληφθεί ο ανήλικος ινδιάνος.

Όταν τελείωσε η διαδικασία της δήλωσης, ο Ε.Τ. και η C.T. οδηγήθηκαν σπίτι τους όπου ο νέος έδειξε στον αστυνομικό ένα μαχαίρι και τα κλειδιά του ταξί. Αφού επισκέφθηκαν τον τόπο του εγκλήματος επέστρεψαν στο Τμήμα. Μετά από αίτηση του ανηλίκου, ο τελευταίος μπόρεσε να μιλήσει με το δικηγόρο του για μισή ώρα. Την επομένη το πρωί, ο Ε.Τ. ανακοίνωσε τηλεφωνικά στον αστυνόμο Logan ότι θυμήθηκε μερικά πράγματα που είχε ξεχάσει την προηγούμενη και ότι ήθελε να τα προσθέσει στη δήλωσή του. Μόλις ο αστυνόμος έφτασε στο Τμήμα βρήκε το νεαρό να συνεννοείται τηλεφωνικά με το δικηγόρο του. Μετά το τηλεφώνημα, ο ανήλικος δήλωσε ότι ήθελε να μιλήσει παρουσία μόνο του αστυνομικού Logan. Η δήλωση ήταν σύντομη και μετά από τη συζήτηση γύρω από τα σημεία της μεταξύ τους τηλεφωνικής επικοινωνίας, επανήλθαν στο θέμα που αφορούσε το τι είχαν σχεδιάσει οι νεαροί σχετικά με τον ταξιτζή. Ο νεαρός δήλωσε ότι «ο Allan θα καθόταν πίσω από τον οδηγό και θα τον μαχαίρωνε ενώ εκείνος (ο Ε.Τ.) θα καθόταν δίπλα στον οδηγό και θα τον μαχαίρωνε μόνο αν [...] και ο τρίτος νεαρός θα του έβαζε την καραμπίνα στο κεφάλι.»

33. Άρθρο 56 του Νόμου για τους ανήλικους παραβάτες, L.R.C. (1985) Ch. Y-1.

Στη (δεύτερη) δήλωση υπήρχε και η εξής στιχομουθία:

«Ερώτηση: Ήξεραν και ήταν όλοι σύμφωνοι με το σχέδιο να σκοτώσουν τον ταξιτζή;

Απάντηση: Ο (Α) και ο (L) ήταν, εγώ όμως και ο Mike, δεν ξέρω, δεν είμαστε σίγουροι υποθέτω.»

Ο δικαστής στηρίχθηκε στη δεύτερη δήλωση και βρήκε τον Σ.Τ. ένοχο φόνου 2ου βαθμού.

Ως προς την πρώτη δήλωση, ο δικαστής δέχθηκε ότι παρ' όλο που κατά τη διάρκειά της ο αστυνόμος Logan φέρθηκε με σωστό τρόπο στον Ε.Τ., διατηρούσε αμφιβολίες αν, τελικά, ο Ε.Τ. και η C.T. αντιλήφθηκαν τις συνέπειες που μπορούσαν ν' ακολουθήσουν. Τα άρθρα 11 και 56 του Νόμου για τους νέους παραβάτες απαιτούν για να γίνει δεκτή μία δήλωση - ομολογία να είναι εκούσια και για να είναι εκούσια ο κατηγορούμενος πρέπει να έχει συνείδηση των συνεπειών της. Παρ' όλο που πληροφορήσαν τον Ε.Τ. για τα δικαιώματά του, ο δικαστής αμφιβάλλει αν γνώριζε πραγματικά όλες τις συνέπειες της ομολογίας του. Θεωρεί λοιπόν απαράδεκτη την πρώτη δήλωση δέχεται όμως τη δεύτερη εφόσον το ελάττωμα της πρώτης διορθώθηκε από τη στιγμή που ο ανήλικος συμβουλευτήκε το δικηγόρο του.

Το Ανώτατο Δικαστήριο του Καναδά, σε μία ομόφωνη απόφαση που συνέταξε ο δικαστής Sopinka έδωσε δίκιο στον ανήλικο αθώνοντας τον και κηρύσσοντας απαράδεκτη τη δεύτερη δήλωση. Ταυτόχρονα θεώρησε ανώφελο να ορίσει καινούργια δίκη για ακούσια υπαίτιο ανθρωποκτονία εφόσον ο νέος είχε εκτίσει ήδη το *maximum* της ποινής που προβλέπει η καναδική νομοθεσία για τους ανηλικούς ήτοι τα 3 χρόνια.

Ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα ουσιαστικά σημεία της απόφασης. Κατ' αρχάς, ο δικαστής δηλώνει ότι μόνο η δεύτερη κατάθεση θ' απασχολήσει το δικαστήριο εφόσον η πρώτη κρίθηκε απαράδεκτη από τον πρωτοβάθμιο δικαστή. Υπενθυμίζει ότι ο αστυνομικός Logan είχε πει στον Ε.Τ. ότι μπορούσε να μιλήσει στο δικηγόρο του τον πατέρα, τη μητέρα και εν απουσία σε πρόσωπο της επιλογής του. Φαινομενικά λοιπόν το άρθρο 56 του Νόμου για τους νέους παραβάτες έγινε σεβαστό. Όμως το άρθρο αυτό είναι επικουρικό και επιβάλλει πρόσθετες υποχρεώσεις στην αστυνομία πέραν από τις βασικές του άρθρου 10(β) του Χάρτη των δικαιωμάτων (δικαίωμα στη συνδρομή δικηγόρου). Στη συγκεκριμένη περίπτωση δεν είχαν πληροφορήσει ξεχωριστά, τον Ε.Τ. για τα βασικά του δικαιώματα. Η εισαγγελία ισχυρίσθηκε ότι ο νέος παραιτήθηκε αυτών των δικαιωμάτων. Το επιχείρημα της όμως δεν μπορεί να γίνει δεκτό καθόσον δεν μπορούμε να υποθέσουμε αν ο νέος γνώριζε τους κινδύνους που υπήρχαν. Συγκεκριμένα, δεν γνώριζε ότι η εισαγγελία θα μπορούσε να ζητήσει με βάση το άρθρο 16 του Νόμου για τους νέους παραβάτες, να δικα-

στεί ο ανήλικος από δικαστήριο ενηλίκων πράγμα που θα τον εξέθετε στη δυνατότητα ισόβιας κάθειρξης και όχι μιας ποινής 3 χρόνων.³⁴

Μπροστά στις τεράστιες διαφορές (ως προς τις συνέπειες) που μπορεί να έχει το να δικαστεί ένας νέος από δικαστήριο ενηλίκων, ο ανήλικος πρέπει να έχει πλήρη συνείδηση αυτής της δυνατότητας. Συγκεκριμένα, το θέμα αν ο νέος παραιτήθηκε από το δικαίωμα για δικηγόρο, δεν εξαρτάται μόνο από το τι του είπε η αστυνομία, αλλά από το αν πράγματι είχε συνείδηση των συνεπειών και στην περίπτωση μας ούτε ο Ε.Τ. ούτε η θεία του γνώριζαν τις συνέπειες της ομολογίας.

Ο δικαστής προχωρεί περισσότερο και ερμηνεύει την νομοθεσία με τρόπο που να απαιτεί, πριν από κάθε ομολογία, να έχει γνωστοποιηθεί στο νέο με λόγια προσαρμοσμένα στην ικανότητα αντίληψής του ότι δεν είναι υποχρεωμένος να προβεί σε οποιαδήποτε δήλωση και οτιδήποτε αναφέρει μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως απόδειξη εναντίον του. Ακόμα και αν το άρθρο 56 δεν προβλέπει ρητά την υποχρέωση πληροφόρησης του νέου για τη δυνατότητα μεταφοράς της υπόθεσής του, μία τέτοια γνωστοποίηση αποτελεί έναν από τους παράγοντες που πρέπει να ληφθούν υπ' όψιν για να δούμε αν η ομολογία έγινε με τη θέληση του ανήλικου.³⁵ Συγκεκριμένα πρέπει να εξεταστούν η ηλικία, η ικανότητα αντίληψης και το αν ο νέος συμβουλευτήκε ή όχι δικηγόρο. Εδώ, πριν τη δεύτερη δήλωση, ο Ε.Τ. μίλησε για τριάντα λεπτά με το δικηγόρο του και μπορούμε να υποθέσουμε ότι ο τελευταίος είχε πληροφορήσει το νέο για τη δυνατότητα μεταφοράς της υπόθεσής του. Ο δικαστής Soripka θα δίσταζε, επομένως, ν' ανατρέψει την καταδικαστική απόφαση στηριζόμενος μόνο στο σημείο αυτό.

Η ανατροπή της απόφασης στηρίχθηκε σε ένα άλλο σημείο που σχετίζεται με τη «συνάφεια» ανάμεσα στην πρώτη και τη δεύτερη δήλωση. Σύμφωνα με τους κανόνες που ισχύουν, το αν θα γίνει δεκτή μία ομολογία της οποίας προηγείται μία άλλη δήλωση που έγινε χωρίς τη θέληση του ατόμου, εξαρτάται από το πόσο στενά συνδέονται μεταξύ τους. Για να διευκρινισθεί το σημείο αυτό, πρέπει να ληφθούν υπόψη η χρονική διάρκεια ανάμεσα στις δύο ομολογίες, οι αναφορές που έγιναν στην πρώτη δήλωση κατά τη διάρκεια της ανάκρισης, η ανακάλυψη ενός συμπληρωματικού ενοχοποιητικού στοιχείου μετά την πρώτη δήλωση, η παρουσία των ίδιων αστυνομικών και άλλα παραπλήσια θέματα.³⁶ Εφαρμόζοντας το δίκαιο, ο δικαστής Soripka τονίζει ότι η δεύτερη δήλωση είναι

34. Πράγματι μία τέτοια αίτηση της εισαγγελίας είχε γίνει δεκτή σε πρώτο βαθμό αλλ' απερρίφθη από το Εφετείο. Σχετικά με το δικαίωμα του κατηγορουμένου να γνωρίζει τους κινδύνους που διατρέχει βλ. *R.v. Smith* [1991] 1 RCS 714.

35. *R.v.D.M.*, (1980) 58 C.C.C. (3d) 373 (Ont. Prov. Ct).

36. *Horwath v.R.* [1979] R.R.C. 376 *Hobbins v.R.* [1982] 1 RCS 553, *Boudreau v. The King* [1949] RCS 261.

απαράδεκτη αν κάποιος παράγοντας που οδήγησε στην ακύρωση της πρώτης είναι πάντοτε παρών ή αν η πρώτη δήλωση αποτέλεσε ένα σημαντικό στοιχείο που ώθησε να γίνει η δεύτερη.

Μπορεί, για παράδειγμα, η προειδοποίηση του αστυνομικού στον κατηγορούμενο όσον αφορά τα δικαιώματά του, να μην έχει καμία αξία αν συνοδεύεται από μία πιεστική πρόσκληση για να εξηγήσει ο νέος τα ενοχοποιητικά στοιχεία που αποκαλύφθηκαν στην πρώτη δήλωση. Όσα ανέφερε ένα άτομο σε μία προϋπάρχουσα δήλωση μπορεί να τον αναγκάσουν να προβεί σε μία άλλη παρά τις συμβουλές του δικηγόρου που παρασχέθηκαν με αργοπορία. Αν, κατά συνέπεια, η επακολουθήσασα δήλωση, δεν αποτελεί παρά μία απλή συνέχιση της πρώτης, ή ακόμη αν η πρώτη ομολογία αποτελεί ένα σημαντικό παράγοντα που ώθησε να γίνει η δεύτερη τότε η δεύτερη ομολογία θα κηρυχθεί απαράδεκτη.

Συμπερασματικά, ο δικαστής αναφέρει ότι αφενός υπάρχει ένας στενός χρονικός σύνδεσμος ανάμεσα στις δύο δηλώσεις και αφ' ετέρου η δεύτερη αποτελεί την ουσιαστική επέκταση της πρώτης. Λιγότερο από μία μέρα χωρίζαν την μία από την άλλη δήλωση και έγιναν παρουσία του ίδιου αστυνομικού. Δεν υπάρχει καμία απόδειξη ότι η αστυνομία συνέλεξε νέα ενοχοποιητικά στοιχεία για να μπορούσε ο νεαρός να κληθεί σε απολογία. Επί πλέον, καθόλη τη διάρκεια της δεύτερης δήλωσης ο αστυνομικός ανεφέρετο συνεχώς στις πληροφορίες που είχαν συλλεγεί από την πρώτη. Για παράδειγμα, αφού ο Ε.Τ. ανέφερε ότι ήθελε να μιλήσει για το αίμα στα ρούχα του, ο αστυνομικός, Logan του είπε να ξανασκεφθεί το σχέδιο που είχαν κάμει όλοι μαζί και του ζήτησε λεπτομέρειες σ' αυτό το θέμα.

Το σύνολο των στοιχείων αποδεικνύει ότι υπήρχε ένας αιτιώδης σύνδεσμος μεταξύ των δύο δηλώσεων. Ο ίδιος ο αστυνομικός Logan είπε ότι ο Ε.Τ. επιθυμούσε να προσθέσει κάτι στη δήλωση της προηγούμενης μέρας. Το γεγονός ότι συμβουλευτήκε για λίγο το δικηγόρο του πριν τη δεύτερη δήλωση δεν αλλάζει τα πράγματα. Ο Ε.Τ. και ο αστυνομικός Logan ενεργούσαν ως αν τα γεγονότα να ήταν εντελώς γνωστά (από την πρώτη δήλωση). Ένώ η πρώτη ανάκριση κράτησε 5 ώρες περίπου, η δεύτερη συμπληρώθηκε σε μισή ώρα. Ο νέος ισχυρίστηκε στο δικαστήριο ότι «αφού έγινε η πρώτη δήλωση δεν υπήρχε λόγος να προσπαθήσω να κρύψω την ενοχή μου.»

Η πρώτη δήλωση αποτέλεσε λοιπόν ένα καθοριστικό παράγοντα που ώθησε να γίνει η δεύτερη και η τελευταία πρέπει να κριθεί απαράδεκτη. Το δικαστήριο θάπρεπε, κανονικά, να ορίσει μία νέα εκδίκαση για υπαίτια ακούσια ανθρωποκτονία, όμως αφενός ο δικηγόρος αντιτάχθηκε σθεναρά διότι από την αρχή είχε προετοιμάσει την άμυνά του σε μία κατηγορία για φόνο 2ου βαθμού και αφετέρου ο νέος είχε ήδη εκτίσει την ποινή των 3 χρόνων.

Μπορούμε όμως ν' αναρωτηθούμε ποια θα ήταν η θέση του δικαστηρίου αν η εισαγγελία είχε επιτύχει τη μεταφορά της υπόθεσης στα δικαστήρια ενηλίκων. Τα κριτήρια θα εφαρμόζονταν άραγε, με τον ίδιο ευρύ τρόπο όπως στην περίπτωση μας; Ίσως όχι αν λάβουμε υπόψιν ότι ο δικαστής Sorinka ανέφερε στην υπόθεση Ε.Τ. ότι «τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των νέων παραβατών οδηγούν στην ανάγκη να ληφθούν ορισμένες πρόσθετες προφυλάξεις ώστε να γίνουν σεβαστά τα δικαιώματα που τους αναγνωρίζει ο Χάρτης των δικαιωμάτων».

Μπορούμε όμως να ισχυρισθούμε ότι με τη θέση του Ανωτάτου Δικαστηρίου καταδεικνύεται μία αδικαιολόγητη επιείκεια απέναντι στους νέους παραβάτες για εγκλήματα των οποίων η σοβαρότητα είναι αναμφισβήτητη. Ίσως στη συγκεκριμένη περίπτωση να θεωρήθηκε ότι ήταν υπερβολικό να χρεωθεί ο φόνος του ταξιτζή σε 4 άτομα. Κυρίως όμως ο Ε.Τ. είχε εκτίσει τα 3 χρόνια που προβλέπει ο νόμος.

Στην περίπτωση του Ε.Τ., υπερίσχυσε σαφώς η ανάγκη ιδιαίτερης μεταχείρισης των νέων παραβατών αρχή που ήταν, παραδοσιακά, αποδεκτή υπό το καθεστώς του «προνοιακού προτύπου». Όμως μπροστά στο κύμα αύξησης αλλά και στην κοινοτυποποίηση της βίαιης νεανικής παραβατικότητας πολλές νομοθεσίες καθιερώνουν μία αυστηρότερη μεταχείριση προσπαθώντας να περάσουν το μήνυμα ότι οι νέοι πρέπει ν' αναλάβουν τις ευθύνες τους.

Η διαμάχη ανάμεσα στις δύο θέσεις βρίσκεται σε πλήρη εξέλιξη. Ειδικότερα για τον Καναδά πρέπει να τονισθεί ότι η χώρα διήλθε πρόσφατα μια περίοδο ευρείας ερμηνείας των δικαιωμάτων που αναγνωρίζονται από το Χάρτη δικαιωμάτων. Αυτό αποτέλεσε το έναυσμα για τους καναδούς δικαστές ώστε να ερμηνεύσουν τη νομοθεσία με τρόπο γενναϊόδωρο για τα δικαιώματα του ατόμου όπως στην περίπτωση του Ε.Τ. Πόσο θα κρατήσει αυτή η «φιλελεύθερη» στάση των δικαστών μπροστά στην αύξηση της νεανικής παραβατικότητας; όταν μάλιστα η ίδια η καναδική νομοθεσία για τους νέους παραβάτες εγκατέλειψε το «αμιγώς» προνοιακό σύστημα θέλοντας να καταστήσει τους νέους πιο υπεύθυνους.

Προσωπικά πιστεύουμε ότι αν δούμε το νέο στατικά ως το έτοιμο προϊόν μιας διαδικασίας που, δυστυχώς, παρουσιάζει πολλά κενά, τότε πρώτιστος στόχος είναι η προστασία της κοινωνίας και ο εκφοβισμός και η αποτροπή από την τέλεση άλλων αδικημάτων.

Αν όμως τον δούμε ως ένα continuum τότε, βέβαια, θα δεχθούμε ότι δεν είναι παρά το αναμενόμενο αποτέλεσμα μιας σειράς παραλείψεων και αρνητικών συμπεριφορών απέναντί του. Ελλειπής οικογενειακή ζωή, απουσία θεσμών που θα τον κοινωνικοποιήσουν, κακή επίδραση παραγόντων όπως η τηλεόραση, μας οδηγούν αναπόφευκτα στο να δεχθούμε την ανάγκη ιδιαίτερης μεταχείρισης των νέων. Ασφαλώς η ιδιαίτερη αυτή μεταχείριση έπρεπε να είχε καταδειχθεί πολύ ενωρίτερα και ίσως τότε να

είχε αποτρέψει το νέο από το να εκδηλώσει μέσα από το έγκλημά του, μία τόσο αντικοινωνική συμπεριφορά.

Συμπερασματικές σκέψεις

Τι στοχεύαμε αλήθεια με την παρουσίαση αυτών των δικαστικών αποφάσεων που αφορούσαν τόσο διαφορετικά θέματα και που μόνο κοινό σημείο είχαν την αναφορά σε βασικά ανθρώπινα δικαιώματα;

Επιθυμία μας ήταν να δώσομε μία γενική εικόνα (ασφαλώς πλημμελή) του πώς λειτουργεί ένα από τα πιο προηγμένα δίκαια στον τομέα της προάσπισης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Ο Καναδάς δεν ακολούθησε το παράδειγμα των Η.Π.Α., την προσπάθεια, δηλαδή, ισοπέδωσης όλων των πολιτών ανεξαρτήτως προέλευσης. Είναι η χώρα που, ίσως εξ ανάγκης λόγω συνύπαρξης του αγγλικού με το γαλλικό στοιχείο όφειλε και οφείλει να δουλέψει και να επενδύσει στον τομέα της προστασίας των βασικών δικαιωμάτων για να μη μπορεί κανένας πολίτης αυτής της χώρας να πει ότι έγινε κάποια «αδικία» σε βάρος του. Η ποικιλία των περιπτώσεων που επιλέξαμε στοχεύει να δείξει τον τρόπο με τον οποίο λειτουργεί το καναδικό σύστημα σε μερικούς τομείς που άπτονται των βασικών δικαιωμάτων και πώς θέλει να επιτύχει την κοινωνική συναίνεση σε μία πραγματικά ελεύθερη και δημοκρατική κοινωνία.